

סוגיות עכשוויות באמנות המערכה

בין הקטבים

מלחמת "חרבות ברזל" ב'

מרכז דדו
לחשיבה צבאית
בין-תחומית

מאמרי הגיליון
זמינים לקריאה גם
באתר מרכז דדו

2025
מרכז דדו
מאמרי הגיליון

"מעבר לקיר הברזל"

סקירת ספר

רס"ן קים בר¹

מעבר לקיר הברזל: מה חסר בתפיסת הביטחון של ישראל
מאת פרופ' אורי בר-יוסף (הוצאת כנרת-זמורה-דביר, 2024)

מבוא

מתחילת מלחמת "חרבות ברזל" קיים עיסוק הולך וגובר בשאלת תפיסת הביטחון של ישראל - האם היא קיימת בכלל, ואם כן, מה היא? אורי בר-יוסף, שחתום מתחילת המלחמה על מספר פרסומים שבבסיסם הרעיון כי תפיסת הביטחון של ישראל קרסה (בר-יוסף, ינואר-פברואר 2024), איגד את משנתו לכדי ספר **מעבר לקיר הברזל: מה חסר בתפיסת הביטחון של ישראל**. גב הספר מבטיח לקורא כי אם כל הבעיות של מדינת ישראל מאז שנות השישים היא הסיכוי העיקש של מנהיגיה ואזרחיה להגיע להסדר עם הפלסטינים ולשבור את ה"סטאטוס-קוו" של השטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים. עוד

הוא אומר, שהפתרון היחיד שראוי להתייחס אליו בתפיסת הביטחון הוא החזרת השטחים וכפועל יוצא מכך סיום הסכסוך.

לפני שננתח את הקביעה הנ"ל, כמה מילים על הספר עצמו. **מעבר לקיר הברזל** מורכב משלושה חלקים. החלק הראשון, "בנייתו של קיר הברזל", עוסק בשנים הראשונות לקום המדינה ונוגע בגיבוש חלקים מתפיסת הביטחון על רקע אירועים שונים, בדגש על מלחמות ועל עימותים מזוינים מקום המדינה ועד מלחמת ששת הימים. בחלק זה עוסק בר-יוסף בניסיון להסביר את ההיגיון שמאחורי פיתוח

¹ רס"ן קים בר, ראש מדור פיתוח ידע מערכתי במרכז דדו.

תפיסת "קיר הברזל", ולאחריה תפיסת הביטחון של בן-גוריון, ודרכו הוא גם מסביר את מה שלראיתו מהווה את לב התפיסה - "משולש הביטחון". בהמשך הפרק מתאר בר-יוסף את הדרך אל מלחמת סיני ושתי הגישות הרווחות בדרג המדיני ביחס לטיפול בבעיה - הגישה האקטיביסטית, שדגלה ביוזמה ובאקטיביזם צבאי (ולטענתו גם ניצחה לבסוף), והגישה המתונה, של הסדרים מדיניים והסכמי שלום.

דוד בן-גוריון, ראש הממשלה הראשון, עיצב את תפיסת הביטחון. בתמונה: בסיוע מפקדים בנגב ב-5 במאי 1949; מימין: יצחק רבין ויגאל אלון, מפקד חזית הדרום (לע"ס)

החלק השני, "הכחשה והתבצרות", עוסק בתקופה שבין מלחמת ששת הימים ועד חתימת הסכם השלום עם מצרים ב-1979, וכבר משמו ניתן לראות הדהוד לגישתו של הכותב כפי שצוינה מעלה. בחלק זה מתמקד בר-יוסף בהשתנות בעולם הערבי, שבאה לשיאה בוועידת חרטום, ועיקרה אי-הכרה במדינת ישראל, שלילת שלום, ואיסור על ניהול משא ומתן. הוא טוען כי כאן המשיכה אותה תפיסת הביטחון הישנה, למרות שנדרש שינוי לכיוון הסדרים וויתורים מדינתיים. בפרק זה גם נכנס השיקול הגרעיני לתמונה. לבסוף הוא מציין כי ישראל מקבלת סדרה של החלטות שגויות, המובילות אותה בסופו של דבר למלחמת יום הכיפורים, שלטענתו יכולה הייתה להימנע, ולמדיניות של החזקה בשטחים הכבושים. משם הוא מנתב לחלקו השלישי של הספר.

החלק האחרון, "שבויים בקונספציה", מנסה לקשור בין שני החלקים הראשונים

לבין הפתרון של שתי המדינות וחלוקת השטחים. שם שוטח בר־יוסף את משנתו באשר לפתרונות הרצויים למול הבעיות שנוצרו. עיקר הפרק עוסק באיומים החדשים על "המפעל הציוני", בהתמודדות של מדינת ישראל עם איומים גרעיניים באזור, וביתר שאת ביחסי ישראלים-פלסטינים והסכסוך המתמשך, וכיצד ניתן לפתור אותו בקלות על-ידי ויתור על שטחים והתפשרויות מדינתיות, אשר יובילו להסכם שלום. ככלל, הספר קריא מאוד, ומספק בעיקרו סקירה היסטורית מקיפה עד לשנות השמונים. החל משנות השמונים יש אזכורים בודדים לתהליכים ולשינויים שקרו במדינה (לצורך העניין, שתי האנתפאדות זכו יחד לשלושה עמודים, של"ג מקבלת שורה וחצי ולבנון השנייה מוזכרת בחטף), ולכן הניתוח לוקה בחסר. בר־יוסף משווה את הביטחון הלאומי לביטחונו של היחיד בהיבט הבריאות. כיצד יבחר היחיד לחיות – ככל שישמור על בריאותו כך יישאר בריא או לפחות יפגוש באופן פחות תכוף את הרופא. מאחר שמדינת ישראל חיה כ"וילה בג'ונגל", בסביבה החותרת להשמדה, היא נדרשת לפתח מנגנונים ורשתות ביטחון ייחודיות (בר־יוסף, 2024, עמ' 13–14). בר־יוסף מציין כי ככל שעובר הזמן, גדלים האיומים, והחזון הציוני – של עם שחי בביטחון על אדמתו – מצטמצם. באותה נשימה, לאורך הספר, הוא טוען כי האיום הקיומי כבר לא נוכח, ויש לנו הזדמנות לפתור את הבעיה בפתרון קסם כמעט.

שלוש הנחות יסוד בעייתיות

ישנן שלוש הנחות יסוד בעייתיות בספרו של בר־יוסף, שעליהן הוא נשען בטיעוניו, ומאחר שהן שגויות בחלקן, הן גם מערערות על רבות ממסקנותיו. הראשונה, באשר **לתפיסת "קיר הברזל"** של ז'בוטינסקי. בעוד שבר־יוסף מתאר נכונה את כוונתו של ז'בוטינסקי – יצירת כוח שיעמוד בפני התקפות האויבים (שם, עמ' 24), התיישבות והחזקה של הקרקע (שם, עמ' 25), חוסן ומוטיבציה של החברה הישראלית להתפתח (שם, עמ' 30), ולבסוף עמידות שתשכנע את הערבים שאין ביכולתם להשמיד את ישראל, ולכן הם צריכים להשלים עם קיומה (שם, עמ' 31) – כאשר הוא מתייחס בספר למושג, הוא מתייחס אליו דווקא בהיבט **ההרתעה והיכולות ההתקפיות** של מדינת ישראל. כך למשל, הוא כותב כי "ההרתעה המצטברת [...] הייתה ביסודו של דבר המרכיב הצבאי בבניית קיר הברזל." (שם, עמ' 42). וגם "הכרעה מהירה וברורה נועדה גם לחזק את קיר הברזל ולגרום לאויב הערבי להסכים מעשית עם קיומה של ישראל." (שם, עמ' 45). בעוד שני המרכיבים הללו יכולים לתרום כמובן להשגת רעיון "קיר הברזל", הם לא מוזכרים כלל במשנתו של ז'בוטינסקי, העוסק **בהגנה חזקה ובהתשה רעיונית של האויב**, והם אינם מוזכרים גם אצל המדינאים שיבואו אחריו וישתמשו בביטוי.

הנחת היסוד השנייה, שלא שמורה רק לבר־יוסף, אלא כמעט לכל החוקרים העוסקים בתפיסת הביטחון של ישראל, היא סוגיית מה שלימים יכונה **"משולש הביטחון"** –

הרתעה, התרעה, הכרעה – שמקובל לחשוב שנתגבש בהגותו של בן-גוריון (שם, עמ' 40-45). הגיונות אלו לא מופיעים בתפיסת הביטחון של בן-גוריון, והחלו להופיע, בעיקר בהגות הצבאית, רק לקראת סוף שנות השישים, וגם אז במרומז. הם התגבשו בצורה מסודרת יותר במהלך **שנות השמונים**, בשמות הללו. ובאופן כללי, תפיסת הביטחון לא עסקה רק במרכיבים הצבאיים, אלא בנושאים **מדינתיים**, **חברתיים** ו**אחרים**, כגון רוב יהודי והתיישבות, כלכלה, שיתופי פעולה בין-לאומיים, חינוך וערכים, הון אנושי, הגנה ועוצמתו של צה"ל ומערכת הביטחון כולה (בר, 2024). לכן, צמצום תפיסת הביטחון לשלושת המרכיבים האלו, בייחוד בשנים הקריטיות שאותן מתאר בר-יוסף בפרוטרוט, מוביל למסגור חלקי מאוד של התהליכים הנוגעים לתפיסה. נוסף על כך, אי-ההתייחסות למרכיב **ההגנה**, שהיה מרכזי בהגותם של ז'בוטינסקי ושל בן-גוריון, וגם בתפיסת הביטחון המאוחרת, מוביל אותו למסקנות בעייתיות.

הנחת היסוד השלישית, שאינה נאמרת במפורש בטקסט, אך נגלית מתיחום הספר, היא שהעיסוק בתפיסת הביטחון נגמר בשנות השבעים. שני החלקים הראשונים של הספר הם סקירה היסטורית מפורטת של מהלכים מדיניים וצבאיים, כשהשיא שלהם הוא מלחמת ששת הימים ומלחמת יום הכיפורים, ולבסוף הסכם השלום עם מצרים. זהו. בשלב זה מפסיק בר-יוסף את הניתוח ההיסטורי ומתחיל להציג את משנתו באשר לפתרון האידיאלי בעבור מדינת ישראל.

בפועל, בשנות השמונים **החל העיסוק האינטנסיבי בתפיסת הביטחון**, ולא נעלם. בשנת 1981 שר הביטחון אריאל שרון מקיים בראשותו ועדה אשר בוחנת שאלות יסוד בביטחון הלאומי (שרון, 1981). בשנת 1986 מוקמת ועדה נוספת, שידועה בשם "ועדת מרידור הראשונה" בראשות דן מרידור, שמפיקה שני כרכים העוסקים בתפיסה (מרידור, 1986). בשנות התשעים יש עיסוק אינטנסיבי בכך בצה"ל וגם במסגרת סדנאות במשרד הביטחון (מרדכי, 1998), וכמובן בשנת 2006 "ועדת מרידור השנייה" אשר מפיקה את "מרבוע הביטחון" – הצלע הנוספת היא ההתגוננות (מרידור, 2006). כך יוצא שבר-יוסף מתמקד בשלושים ואחת השנים בין קום המדינה להסכם השלום עם מצרים ב-1979, אבל נוגע ברפרוף, אם בכלל, בעיסוק העמוק בתפיסת הביטחון שהיה בארבעים וחמש השנים לאחר מכן – עד ימינו.

אג'נדה לא נסתרת

לבר-יוסף, כאמור, יש אג'נדה אשר חוזרת לאורך כל הספר. הוא מזהה את **נקודת ההיפוך** המדינית והצבאית במלחמת ששת הימים, אז מדינת ישראל כבשה שטחים, ובניגוד לכיבושים קודמים – סירבה לסגת מהם. מכאן, בראייתו, הכול הדרדר (בר-יוסף, 2024, עמ' 83-85). הוא טוען כי ניתן היה למנוע את מלחמת יום הכיפורים אם רק היינו מסכימים לקיים מו"מ על השטחים עם מצרים, מה שגם ככה קרה לאחר המלחמה. בהמשך, התווסף חטא על פשע, בדמות מפעל ההתיישבות בשטחים "הכבושים" (שם, עמ' 147-148) וכיום אנחנו מדשדשים כי אנחנו מסרבים לנהל

מו"מ עם הרש"פ ולהחיל את רעיון "שתי מדינות לשני עמים" (שם, עמ' 166-167) שהוא הפתרון האולטימטיבי לכל בעיותיה של מדינת ישראל (שם, עמ' 177). כל המהלכים הללו נבעו מטעמו מחשדנות בצד הערבי ומקונספציה של הערכת יתר של יכולות צה"ל - עליונות ויישום של "משולש הביטחון" (שם, עמ' 134).

ניתן בהקשר זה להסכים על העובדות הבאות: בעשרים השנים האחרונות, וביתר שאת בתקופתו של ראש הממשלה נתניהו מאז עלייתו לשלטון, המדיניות היא אכן מדיניות של הימנעות משיח מדיני וקידום הסכם, או כפי שבר-יוסף מכנה זאת "שימור הסטאטוס קוו של קיפאון מדיני" (שם, עמ' 179). אבל למרות נחרצותו, הוא לא מצליח להסביר מדוע המסקנה המתבקשת היא המודל שהוא מציע. כך למשל, הוא אינו מתייחס לפינוי רצועת עזה, אשר נתן דה־פקטו את השליטה ברצועה בידי הפלשתינים, שלא רק שלא הפסיקו עם שאיפות ההשמדה שלהם את מדינת ישראל, אלא גם הביאו אלינו את הטבח הגדול ביותר ביהודים מאז השואה - השבעה באוקטובר 2023. כלומר, בר-יוסף לא מתמודד עם השאלה הקשה והיסודית, כיצד מתמודדים עם אויב ששם לנגד עיניו את השמדתה של מדינת ישראל, אלא עוקף את הבעיה על-ידי הנמקת איהפתרון בצד הישראלי.

עוד טוען בר-יוסף בהקשר זה, כי מדינת ישראל העדיפה תמיד **להתמודד עם בעיות בכוח ולא באמצעות הסדרים מדיניים**, אך מתעלם מכך שמדיניות הביטחון בתקופה של מלחמת יום הכיפורים עדיין נשענה על התפיסה של בן-גוריון כי מדיניות החוץ של ישראל צריכה להיות של **שלום וחתימה לקיום יחסי ידידות** עם כל מדינות העולם. כך למשל, אמר בן-גוריון בהתייחס לתפיסת הביטחון בישיבה השישים ושמונה של הכנסת הראשונה, שעסקה בחוק שירות הביטחון: "מדינת ישראל נולדה במזל מלחמה, אך פנינו מועדות לשלום [...] חתמנו על הסכמי שביתת נשק עם כל שכנינו ואנו חותרים לקראת שלום יציב. אך יש לחשוש, שבמקרה הטוב לא יהיה זה שלום, אלא שלום מזוין." בהמשך הוא מוסיף כי: "אין לפסוח על גורם אחד עיקרי בשטח הבטחון, על מדיניות חוץ של שלום, שאיפה נאמנה לשלום עם כל שכנינו, חתימה אקטיבית ליחסי ידידות עם כל המדינות הגדולות והקטנות במזרח ובמערב [...]" (ועוד (בן-גוריון, 1949). ואם זה רחוק מדי בתאריך, הרי מסמך של בן-גוריון משנת 1963 שעסק בצבא וביטחון אשר מהדהד את אותה התפיסה: "שלום אמת של קיימה ושיתוף פעולה כלכלי, תרבותי ומדיני עם הארצות השכנות הוא הייעוד העליון של מדיניות החוץ הישראלית." (בן-גוריון, 1963). כך שאין ספק כי הייתה מדיניות שניסתה לחתור להסכמים והבנות עם מדינות העולם, לכל הפחות בכתובה ובהגות המדינית. אי-הנכונות לוותר על שטחים לא בהכרח סותרת זאת.

נוסף על כך, למרות שהוא נתלה באילנות הסכמי השלום, ניתן לראות כי הם אמנם ארוכי שנים ויציבים באופן יחסי, אך עדיין תלויים כמעט באופן בלעדי ברצונו של הצד השני. ברגע שיחליט, הוא יכול להפר אותו. דוגמה לכך הוא "הסכם מינכן" -

שאומנם לא נחשב הסכם שלום מסורתי (מאחר שצ'כוסלובקיה לא הייתה חתומה עליו), אלא יותר הסכם שבבסיסו נכונות לוותר על שטחים כדי למנוע מלחמה רחבה עם גרמניה הנאצית – הופר על-ידי הנאצים עצמם לאחר שהם קיבלו את חבל הסודטים, והמשיכו משם לכיבוש שאר חלקי צ'כוסלובקיה.

מצב הקרוב יותר לענייננו, שגם הוא לא זוכה להתייחסות מצד בר-יוסף, הוא הסכם השלום מול מצרים. על אף שעברו מעל ארבעים שנה מאז חתימתו, ועל אף שישאל לא עשתה שום מהלך שעשוי לגרום למצרים לחשוב שהיא מתכננת לתקוף אותם (אלא להיפך), האחרונים עדיין מתייחסים אליה כמדינת איום הייחוס, ובכל התרגילים שלהם מתרגלים כיצד יתקפו אותה בעת הצורך (ובר, 2024; בן-ארי, 2024; קלושטיין, 2024).² מנגד, לטיעון היעדר ההסכמים המדיניים ניתן להציג את סוריה, שבלי הסכם שלום, לפחות עד לקריסת משטר אסד, היה זה הגבול השקט ביותר שידעה ישראל מאז 1973. גם טענת "אי פתרון לפלסטינים לא מאפשר קידום נורמליזציה והסכמי שלום במזה"ת" היא בעייתית. בר-יוסף טוען כי את תהליך הנורמליזציה עם סעודיה שיבשה הסוגייה הפלסטינית (בר-יוסף, 2024, עמ' 195), אך ניתן להסתכל על זה גם אחרת – מאחר שהתהליך התנהל, ואף הגיע כמעט להבשלה, ללא עיסוק בנושא הפלסטיני, חמאס מצאו לנכון להחזיר אותו לשולחן באמצעות הטבח. במידה והשבעה באוקטובר היה נמנע או נבלם, ייתכן וישראל הייתה אחרי סבב נוסף קצר בעזה, אבל עם הסכם נורמליזציה עם סעודיה בחסות אמריקאית.

למרות שבר-יוסף טוען כי אחרי מלחמת ששת הימים, בעיות היסוד של ישראל – היעדר נכסים למו"מ מדיני והיעדר עומק אסטרטגי – נפתרו (שם, עמ' 92–93), ניתן לראות כי גם כיום הן קיימות, וביתר שאת, מאחר שהמרכיב הגאוגרפי מצטמצם משמעותית כאשר מדובר באמצעים שיכולים להגיע מרחוק ובשל התיישבות שנמצאת בגבולות עצמם. ייתכן והייתה שעת כושר אז לנהל מו"מ על שטחים אלו, אך כיום הפתרונות שהוא מעלה נתלים על כרעי תרנגולת.

המחבר מוצא כי אין מניעה לחזור לגבולות '67, וממעיט בחשיבותם של איומים פוטנציאליים. כך למשל, מכנה את הסיכון לפגיעה בחופש התנועה האזרחי של ישראל – "איום טקטי" (שם, עמ' 193), אם כי מציין שיש להיערך לאיומים חמורים יותר לאור נקודת הפתיחה של המלחמה. הוא אינו מתמודד עם הסיכון הצבאי הנובע מהשינוי הגאוגרפי ואינו מתייחס להשלכות הצבאיות (והאזרחיות) באשר לטיפול בו. כמו כן הוא טוען כי הרש"פ היא השותף הטבעי לניהול התהליך ומתעלם מהתנהלותה לאורך המלחמה (על אף שהספר עודכן כדי שיתייחס גם למלחמת "חרבות ברזל"). דוגמה לכך ניתן לראות בהסכם שנחתם עם חמאס לאחרונה (הסכם בייג'ינג) שעסק בכינון "ממשלת פיוס לאומית" אשר תשלוט בעזה ובשטחים, תקדם את האינטרסים הפלשתיניים ותתנגד לכיבוש (חלבי, 2024).

² והדברים נאמרים גם בראי החשיבה הביטחונית לאורך השנים, כולל בסדנאות תפיסת הביטחון.

מה בכל זאת ניתן ללמוד מהספר?

ישנן כמה נקודות חשובות שניתן בכל זאת להוציא מתוך הטקסט - וראויות להתייחסות ברמה המדינית והצבאית גם כיום. הראשונה היא **ההסכמה הרחבה בעם**. בר-יוסף מתאר כי בשנותיה הראשונות של המדינה, שררה תמימות דעים שמדינת ישראל החדשה צריכה להגן על גבולותיה ולבנות את כוחה הצבאי (בר-יוסף, 2024, עמ' 33). ההסכמה הזו אפשרה לדרג המדיני גמישות בהפעלת הכוח ובבנינו. כך גם בתקופה שלאחר מלחמת סיני (מבצע קדש), שבה נסוגה מדינת ישראל מהשטחים שכבשה, וקבעה "קווים אדומים" להפעלת הכוח למלחמה - איומים על הביטחון היסודי, על הביטחון השוטף ועל אינטרסים כלכליים ומדיניים של ישראל. מעבר לכך, הייתה **מדיניות ברורה של הדרג המדיני** שאמר מה כן, מה לא, ומהם גבולות הגזרה - דבר שלטענת בר-יוסף נעדר ברובו מהמדיניות הנוכחית במלחמה (בר-יוסף, 2024, עמ' 68-69).

סוגיית **ההרתעה** גם היא בליבת העיסוק. בעוד בר-יוסף טוען כי היו שנים שבהן הייתה לישראל הרתעה, באותה נשימה הוא מתאר כיצד באותן שנים המשיכו האויבים להתעצם ולפתח יכולות להשמדת ישראל, גם בתקופות שנחשבו "שקטות" ו"רגועות" (שם, עמ' 72-75, 77-80). גם כיום אנו נתקלים באותה הסוגיה - בעוד הקונספציה המדינית והצבאית לפני המלחמה הייתה כי "חמאס מורתע" (נתניהו, 2023), בפועל חמאס ניצל את הזמן להיערך לשעת כושר. וכך גם שאר אויבינו מסביב. בר-יוסף קובע כי ההרתעה מורכבת מהיכולת של ישראל למנוע פגיעה משמעותית בעורף ובמקביל לגרום לאויב נזק כבד (שם, עמ' 200). גם אם נניח ואלו הם אכן הממדים להרתעה (מילון צה"ל טוען אחרת), אנו עדיין נדרשים לשאול שאלות קשות על יכולת ההרתעה של ישראל - גם אם נשאיר בצד לרגע את המרכיב הגרעיני, והאם הרתעה במובנה המודרני יכולה בכלל להתקיים, או שהיא רק שלב נסיגת האויבים לקווי היערכות חדשים.

דבר נוסף שמקבל דגש בספר הוא **שהקונספציה תמיד הייתה, וכנראה גם לעולם תהיה**. כאמור, גם ההבנה כי "האויב מורתע", שמפתיעה אותנו שוב ושוב כאשר הוא בוחר ליזום מלחמה, וגם האמונה שייקח לו זמן רב להתאושש מהמכות שאנחנו מנחיתים עליו חוזרת לאורך השנים (בר-יוסף, 2024, עמ' 94-95). ניכר כי במובנים רבים יש **חוסר הבנה של האויב, או סירוב להקשיב להצהרותיו**, גם כשהוא אומר במפורש שהוא רוצה בהשמדתה של מדינת ישראל כיעד עליון (שם, עמ' 86, 94-95, 100). כל אלו מובילים פעם אחר פעם **לכישלון ההרתעה (שנובע מכישלון בהערכה ולאשליית ההרתעה)**. רק במקרים שבהם מדינת ישראל הבינה את כוונות האויב - קדש וששת הימים, ולאחר מכן גם בהיבטים הגרעיניים בתקיפות הכור בעיראק ובסוריה, ופעלה באופן אקטיבי למנוע אותם - היה שינוי מסוים במדיניות. יש **פער בין האסטרטגיה הנגלית של מדינת ישראל לבין זו הכתובה**. למרות שתפיסת הביטחון מעולם לא אושרה, היא לרוב מכילה התבטאויות או נושאים

ממלכתיים, שאינם נגועים בפוליטיקה או בדת בצורה חריגה. יחד עם זאת, מזהה בר-יוסף נכונה כי יש השתנות בממד הנגלה. בשנים האחרונות הוא מתאר כיצד התחזק **המרכיב הדתי** כמשפיע על מדיניות, וכן מרכיבים שאותם הוא מכנה "משיחיים" נכנסו אל השיח הפוליטי, ומשפיעים על תהליכי קבלת החלטות (שם, עמ' 156-157). למרות שהדברים הללו לא באים לידי ביטוי במסמכי התפיסות הכתובים, הם משפיעים על סדר היום הציבורי והמדיני באופן משמעותי. השתנות דומה, שכן קוהרנטית עם הכתובים, היא **ההקצנה הדתית והפונדמנטליזם** אצל אויבנו, אשר החלה משנות השבעים, בייחוד בעולם השיעי, ואצל הסונים הקיצוניים (שם, עמ' 157). מגמת ההקצנה הדתית באה דווקא בניגוד למגמת החילוניות המערבית, ויכולה להיות מעניינת לניתוח בהקשרי שיתופי הפעולה הבין-לאומיים של מדינת ישראל, שבחלקם נפגמים לאור התבטאויות של גורמי דת קיצוניים.

סוגיית **הגרעין** זוכה לשני תתי-פרקים בספר, ועיקרם שהגרעין יוצר "הרתעה" בעיקר משימוש בגרעין, אבל לא ממש משימוש בכוח קונבנציונאלי, וכן גם מוביל למרוצי חימוש במזה"ת. הסיבה שפותחה היכולת הזו בישראל נובעת בעיקר מהרצון לקזז יתרונות של הצד הערבי למול ישראל – מאחר שלהם שטח גאוגרפי, עליונות כמותית ואורך נשימה גדולים מאשר לישראל (שם, עמ' 144-145). האיום הגרעיני, וכן יכולות הגרעין לכאורה של ישראל, שינו את תפיסת הביטחון. "דוקטרינת בגין" המפורסמת, שבבסיסה הרעיון כי "הקם להורגך השכם להורגו", השפיעה על האופן שבו מסתכל הדרג המדיני על התעצמות אויבנו בגרעין (שם, עמ' 170). אך בשנים האחרונות ניכר כי מדיניות זו נשחקה, לטענתו בעיקר בהובלת רה"מ נתניהו (שם, עמ' 175-177) והקווים האדומים שהיו בעבר למדינות סף גרעיני נעלמו או נמתחו עד קצה היכולת. כיום, עם התקרבות איראן לגרעין, ישראל מתקרבת לאיבוד "המונופול" המיוחס לה על הגרעין באזור, ולצד זאת ניכר כי שלא כמו בעבר, האיום הגרעיני לא מונע היווצרות של איומים סף-קיומיים כמו איום הטילים של חזבאללה (שם, עמ' 157-158).

סיכום

לסיכום, הספר כתוב טוב. כסקירה היסטורית עד לשנות השמונים הוא מקיף ומעניין, וחשוב כדי להבין את הרקע לחלק מההחלטות שהתקבלו בישראל בהקשר להגיונות ולתפיסת הביטחון המדינית והביטחונית. יחד עם זאת, הוא מאוד **מגמתי**, בייחוד בשנים שלאחר מכן, מאחר שאינו נוגע בתהליכים שקרו בהן בהקשרי תפיסת הביטחון או ההשתנות הכוללת של ישראל ושל צה"ל.

הספר מתמקד באופן חלקי בחשיבה על תפיסת הביטחון ובעיקר ביישומים שלה ושל הגיונות נוספים בצה"ל ומערכת הביטחון. קשה להבין מתוכו מהי תפיסת הביטחון של ישראל, למעט הדיון ב"משולש הביטחון", והטענות החוזרות והנשנות שהפתרון היחיד לבעיה הוא שתי מדינות לשני עמים אינן מצליחות לשכנע לאור

הטיעונים המועלים בספר. גם הסיבה שבגינה טוען בר־יוסף שאנחנו נכשלים היא לא כי צה"ל לא מסוגל להביא הישג והרס רב לצד השני עד שייכנע (שם, עמ' 202), אלא כי הדרג המדיני נמנע מלקבל החלטות – קשות ככל שיהיו – כדי שהמלחמה תסתיים.

רשימת המקורות

- בן-ארי, ליאור (19 ינואר 2024). "מצרים ואיראן מתקרבות בחסות המלחמה". *Ynet*.
- בר-יוסף, אורי (2024). מעבר לקיר הברזל: מה חסר בתפיסת הביטחון של ישראל. **כנרת-זמורה-דביר**.
- בר-יוסף, אורי (8 ינואר 2024). "תפיסת הביטחון: עבר זמנה, בטל קורבנה". **זמן ישראל**.
- בר-יוסף, אורי (10 ינואר 2024). "מאזן הכשלונות מוכיח: תפיסת הביטחון של ישראל פשטה את הרגל". **הארץ**.
- בר-יוסף, אורי (פברואר 2024). "קיר הברזל שאבד". המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS).
- בר, קים (מרץ 2024). "היבטים בהתפתחות תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל". **מרכז דדו**.
- ובר, שניאור (15 מאי 2024). "המעשים של צבא מצרים בסיני מוכיחים שהוא נערך למלחמה עם ישראל". **מידה**.
- חלבי, עינב (27 יולי 2024). "חמאס ופתח חתמו על הסכם בסין: מממשלת אחדות תשלוט בעזה". *Ynet*.
- מרדכי, יצחק (1998). סדנאות לגיבוש תפיסת הביטחון כרכים 1, 2. **לשכת שר הביטחון**.
- מרידור, דן (1986). ועדת המשנה לענייני תפיסת הביטחון ויישומה – כרכים א-ב. **משרד ראש הממשלה**.
- מרידור, דן (2006). הוועדה לגיבוש תפיסת הביטחון של ישראל. **משרד ראש הממשלה**.
- נתניהו, בנימין (26 אוקטובר 2023). "חמאס מורתע ומפחד מישראל": הקלטות נתניהו לפני המתקפה". **כאן**.
- קלושטיין, אלי (10 יוני 2024). "נוגסים בהסכם השלום: מצרים בנתה בסיני תשתית למלחמה בישראל". **מקור ראשון**.
- שרון, אריאל (1981). הביטחון הלאומי חלקים א-ג. **לשכת שר הביטחון**.